

УДК: 343.541:343.226:343.97

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2026-1-19-326-335><https://orcid.org/0000-0003-4697-3767>**Ботнарєнко І. А.,**

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, майор поліції м. Київ, Україна

СЕКСУАЛЬНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК ФОРМА ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

«У нашому світі все перекинулося з ніг на голову. Люди спокійно ставляться до насильства, яке чиниться на їхніх очах, але кожен, не схожий на них, викликає у них огиду» (Бернар Вебер)

Анотація. *Стаття присвячена аналізу змісту сексуального насильства як однієї з найбільш латентних і суспільно небезпечних форм домашнього насильства. Актуальність теми підсилюється зростанням рівня домашнього насильства в умовах воєнного стану, що пов'язано з підвищеним рівнем стресу, соціально-економічною нестабільністю, вимушеним переміщенням населення та тривалим перебуванням членів сім'ї в обмеженому просторі. Розглянуто наукові та законодавчі підходи щодо розуміння поняття сексуального насильства. В результаті детального аналізу наукових дефініцій, дістали свій подальший розвиток основні його ознаки, які визначають юридичну, соціальну та психологічну сутність цього явища. Зроблено спробу опису спільних та відмінних ознак сексуального та психологічного насильства, які, на переконання автора, можна назвати розмежувальними кваліфікаційними ознаками. Сформульовано авторське визначення поняття «сексуальне насильство» в контексті домашнього насильства, що створює основу для подальших досліджень, розроблення ефективних механізмів запобігання та протидії сексуальному насильству в сім'ї і забезпечення комплексного захисту прав потерпілих осіб.*

Ключові слова: *сексуальне насильство, домашнє насильство, статєва свобода, статєва недоторканність, сексуальні домагання, кримінальна відповідальність, кваліфікація кримінальних правопорушень.*

BOTNARENKO I. SEXUAL VIOLENCE AS A FORM OF DOMESTIC VIOLENCE

Abstract. *The article is devoted to the analysis of sexual violence as one of the most latent and persistent forms of domestic violence. The relevance of this is reinforced by the growing level of domestic violence in the minds of the military camp, which is associated with increased stress, socio-economic instability, induced displacement of the population and travails the movements of family members in an enclosed space. The scientific and legislative approaches to the understanding of sexual violence are reviewed. As a result of a detailed analysis of scientific definitions, the further development of its main signs has been revealed, which indicate the legal, social and psychological essence of this phenomenon. An attempt has been made to describe the common and significant signs of sexual and psychological violence, which, according to the author's interpretation, can be called inter-qualifying signs. The author has formulated an important concept of "sexual violence" in the context of domestic violence, which creates the basis for further investigation, disaggregation of effective mechanisms for preventing and countering sexual violence in the family and ensuring comprehensive protection of rights suffered people. It has been established that sexual violence in the context of domestic violence can come in all kinds and*

forms, it is covered by a wide range of acts that encroach on the freedom of the state and the lack of freedom of the individual, zokrema: like not associated with penetration into the body of another individual; associated with vaginal, anal or oral penetration into the body of another person with the genitals or any other object, without the voluntary consent of the patient (grabbing); encouragement of an individual to engage in an act of a sexual nature with another individual; dissolute events.

Key words: *sexual violence, domestic violence, statutory freedom, statutory deficiency, sexual harassment, criminal record, qualification of criminal offenses.*

Постановка проблеми. Сексуальне насильство з боку інтимного партнера є значною соціальною проблемою, яка впливає на мільйони підлітків та дорослих жінок у всьому світі. За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), приблизно кожна третя жінка у світі (35%) протягом життя стикалася з фізичним та/або сексуальним насильством з боку супутника життя або з сексуальним насильством з боку іншої особи; при цьому в більшості цих випадків таке насильство вчиняли інтимні партнери [1]. Зважаючи на ту обставину, що така форма насильства сприймається його жертвами як особливо принизлива, образлива та ганебна, оприлюднення останніми інформації про факт вчинення та звернення за допомогою у цьому випадку є набагато менш поширеним, ніж у випадку скоєння інших видів насильства (фізичного, психологічного). І це, доречі, є першим наслідком від насильницьких дій – несприйняття його як насильства, особливо у випадку, якщо цим діям не передувало фізичне насильство або погрози.

Сексуальне насильство – це одна з форм гендерно зумовленого насильства, оскільки аб'юзивні дії спрямовані на особу на основі її біологічної статі, гендерної ідентичності та сексуальної орієнтації. Як одну з форм домашнього насильства визначає ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», що є вужчим поняттям, оскільки домашнє насильство має свої особливості в контексті суб'єкта кривдника та суб'єкта жертви [2].

Сексуальне насильство в домашньому середовищі є чи не найдраматичнішим видом насильства, адже в місці, яке справедливо отримало назву місця захисту і безпеки, особа отримує чи не найтяжчу психотравму – руйнується довіра до найближчих осіб, виникає сильне потрясіння від перебування в небезпечному просторі власного дому. На жаль, непоодинокі випадки сексуального насильства фіксують правоохоронні органи щодо дітей. Саме щодо цієї категорії осіб такий вид насильства виявити найтяжче, оскільки діти внаслідок сорому та страху приховують факти учинення щодо них посягань сексуального характеру, особливо випадки інцесту, коли сексуальні домагання здійснюють батьки, вітчими, старші брати, інші родичі. Важливо: сексуальне насильство, як явище, є грубим порушенням основоположних прав кожної людини, зокрема її репродуктивних прав, що стосуються репродуктивного (сексуальних стосунків та можливості народження дітей) здоров'я.

Отже, проблема існує. Проблема прихованого характеру, складна і багатогранна. Науковці (В. І. Дядічко, І. А. Коваленко) одноголосно стверджують: в Україні сексуальне насильство, як і домашнє насильство загалом, особливо загострилось після повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України. «Війна не лише призводить до страждань, але й змінює соціальну поведінку», – зауважила начальниця Департаменту захисту інтересів дітей та протидії насильству Офісу генпрокурора Юлія Усенко. Експертка також зазначила, що «Україні варто готуватися до того, що тенденції зростання девіантної поведінки триватимуть і після закінчення війни» [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окреслена проблематика стала об'єктом уваги значної кількості дослідників-правників (І. П. Андрусак, А. Б. Благи, А. А. Вознюка, О. О. Дудорова, О. І. Зінсу, Н. О. Лішук, О. В. Піддубної, А. В. Савченка, О. В. Степаненко, Д. М. Тичини, Ю. Б. Черномаза, М. І. Хавронюка, А. Я. Шугало та багатьох інших). Однак, не дивлячись на вагомості у кількісному і якісному вимірах наукові здобутки, зауважимо, саме характеристика

сексуальних посягань в розрізі домашнього насильства була і залишається як суперечливою, так і досить специфічною тематикою, зокрема через інтимну природу та відносну закритість. Крім того, дослідження теоретичних і практичних аспектів цього питання є важливим і необхідним напрямом наукової діяльності. Додаткову актуальність цій темі надає те, що у практичній площині часто виникають численні питання, пов'язані із забезпеченням захисту особи саме за допомогою кримінально-правових інструментів. Ці питання потребують як глибшого теоретичного аналізу, так і чіткого законодавчого врегулювання. Тому у цьому дослідженні ми зробимо спробу окреслити межі розуміння цього поняття, надавши йому змістовне наповнення з опором на правову нормативність.

Постановка мети. *Метою статті* є юридичний аналіз змісту поняття «сексуальне насильство», визначення і дослідження його ознак та особливостей, з урахуванням викликів, що постали в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Сексуальне насильство – форма домашнього насильства, що включає будь-які діяння сексуального характеру, вчинені стосовно повнолітньої особи без її згоди або стосовно дитини незалежно від її згоди, або в присутності дитини, примушування до акту сексуального характеру з третьою особою, а також інші правопорушення проти статевої свободи чи статевої недоторканості особи, у тому числі вчинені стосовно дитини або в її присутності (п. 15 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству») [2].

Сексуальне насильство – форми умисної поведінки, а саме: а) здійснення, без згоди, вагінального, анального або орального проникнення сексуального характеру в тіло іншої особи з використанням будь-якої частини тіла або предмета; б) здійснення, без згоди, інших актів сексуального характеру з особою; с) примушування іншої особи до здійснення, без згоди, актів сексуального характеру з третьою особою (ст. 36 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами) [4].

В ст. 18 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 р. (Лансаротській конвенції) «Сексуальне насильство» йде мова про різні види сексуального насильства над дітьми, власне: «а) заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, яка не досягла передбаченого законодавством віку для заняття діяльністю сексуального характеру; б) заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, коли: – використовується примус, сила чи погрози або – насильство здійснюється зі свідомим використанням довіри, авторитету чи впливу на дитину, зокрема в сім'ї, або – насильство здійснюється в особливо вразливій для дитини ситуації, зокрема з причини розумової чи фізичної неспроможності або залежного становища» [5].

Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» містить поняття «сексуальне домагання» (ст. 1), яке визначається як «дії сексуального характеру (що не посягають на статеvu свободу чи статеvu недоторканість особи), виражені вербально, невербально або фізично (слова, жести, рухи тіла, доторкування, поплескування або інші аналогічні дії), які ображають чи принижують гідність особи та можуть супроводжуватися створенням щодо неї залякувального, ворожого або образливого, принизливого середовища (ситуації)» [6]. Сексуальні домагання, зазначає О. Перунова, включають поведінку, яка спрямована на отримання сексуальної уваги без відповідної згоди особи. Сексуальні домагання не обов'язково включають фізичне насильство або загрози. Вони можуть бути більш тонкими і психологічними за своєю природою і характеризуються відсутністю згоди потерпілого на небажану сексуальну увагу [7]. Сексуальні домагання кваліфікуються як адміністративне правопорушення (ст. 173-7 КУпАП).

Міжнародні організації з охорони здоров'я до форм сексуального насильства відносять: «1) зґвалтування і спробу зґвалтування; 2) небажані сексуальні дотики або примушування торкатися до іншої людини; 3) підглядання або фотографування людини в інтимній ситуації без

її згоди»; «4) сексуальні домагання і сталкінг (сексуальне переслідування); 5) ексгібіціонізм, примусова демонстрація людині порнографії; 6) будь-які інші сексуальні дії з людиною, яка не дає на них згоди або не в змозі відмовити гвалтівнику чи чинити йому опір» [8].

Не можемо обійти увагою і прийнятий в 2025 р. Закон України «Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій», в якому знайшло відображення поняття «сексуальне насильство, пов'язане із збройною агресією Російської Федерації проти України», а саме сексуальне насильство, скоєне проти будь-якої особи у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України починаючи з 20 лютого 2014 року, включаючи згвалтування, примусову вагітність, примусову стерилізацію, примусовий аборт, примушування до зайняття проституцією, сексуальну експлуатацію, примушування до статевого акту з третьою особою, примушування до споглядання статевого акту, сексуальне рабство, торгівлю людьми з метою сексуальної експлуатації, примусове обрізання, примусову кастрацію, каліцтво або вчинення насильницьких дій над статевими органами, примусове оголення сексуального характеру, будь-яку іншу форму сексуального насильства, а також погрози та спроби його вчинення [9]. Як ми бачимо, в закріпленому визначенні міститься перелік діянь, якими охоплюються насильницькі дії сексуального характеру.

Чинне кримінальне законодавство (Розділ IV КК України «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості») містить п'ять статей, що містять ознаки кримінальних правопорушень, пов'язаних з сексуальним насильством, і можуть бути кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з домашнім насильством): згвалтування (ст. 152 КК України); сексуальне насильство (ст. 153 КК України); примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК України); статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 КК України); розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України) [10]. І, що важливо: в ст. 152 КК законодавцем встановлено презумпцію незгоди потерпілого – тобто, необхідною умовою кваліфікації діяння як сексуального насильства є відсутність добровільної згоди потерпілої особи на вчинення щодо неї відповідного діяння.

Як наголошує А. Я. Шугало, ст. 126-1 КК України «Домашнє насильство» не охоплено сексуальне насильство, тому такі посягання мають кваліфікуватися за нормами Розділу IV Особливої частини КК України. Такий підхід на законодавчому рівні авторка вважає слушним, оскільки за характером суспільної небезпеки інші прояви домашнього насильства (фізичне, психічне та економічне), що передбачені зазначеною нормою, за ступенем суспільної небезпеки «поступаються» сексуальному насильству. Тобто, якщо таке насильство матиме «домашній» елемент, то дії особи мають кваліфікуватися за ст. ст. 152, 153 КК України із посиланням на відповідну кваліфікуючу ознаку (вчинення таких діянь щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах) [11, с. 67]. А тому небезпідставно стверджують О. О. Дудоров та М. І. Хавронюк, що «домашнє насильство не обмежується тими його формами, що передбачені ст. 126-1 КК України» [12, с. 75]. З зазначеними положеннями варто погодитись.

Розглянемо наукові бачення правників щодо розуміння окресленого в нашому дослідженні поняття. Так, С. С. Косенко під сексуальним насильством розуміє протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканність іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру щодо дитини, яка є членом цієї сім'ї [13, с. 165]. Сексуальне насильство – це примус жінки до сексуальних зносин із чоловіком та іншими людьми проти її волі; примус до болісних або садистських статевих зносин та застосування предметів для цієї мети; применшення значення почуттів партнера в сексуальному відношенні; застосування погрози насильством для примусу партнера (найчастіше жінки) до згоди на сексуальний зв'язок; демонстрація дитині (підлітку) статевих органів (ексгібіціонізм); демонстрація акту онанізму; залучення до заняття дитячою

проституцією, у тому числі з використанням порнографічної літератури, фотографій, кінофільмів тощо з метою одержання прибутку [14, с. 16–17]. З даною характеристикою сексуального домашнього насильства А. Л. Грищенко погоджується частково в силу тієї обставини, що не тільки жінки можуть бути потерпілими від примусу до сексуального насильства [15, с. 72]. За міркуваннями А. К. Виноградова, до сексуального насильства слід відносити такі дії: нав'язування сексуальної близькості проти волі партнера; нав'язування фізичного контакту з ерогенними зонами, іншими частинами тіла партнера; нав'язування особливих видів сексуальних контактів проти волі; поводження з партнером лише як з сексуальним об'єктом; примушення роздягатися проти волі; статеві акти з особливою жорстокістю; примушення дивитись та / чи повторювати порнографічні дії; прояви виключних ревнощів тощо [16, с. 52].

Сексуальне насильство в сім'ї, зазначають Д. М. Величко та В. В. Шевченко, – це змушування до будь-якого виду статевих контактів у родині, якщо вони здійснюються без згоди одного із членів сім'ї. Сексуальні дії щодо члена сім'ї, який не досяг повноліття, незалежно, бажав він їх чи ні, вчені також трактують як сексуальне насильство [17, с. 264]. Сексуальне насильство, наголошують автори монографії «Актуальні проблеми сімейного насильства» (2021), передбачає здійснення статевого акту без бажання другої сторони (сексуальним об'єктом може бути також дитина), із застосуванням залякування, побиття та насильства. Цей вид насильства дуже часто може відбуватися у збоченій, неприпустимій формі [18, с. 15].

О. М. Мусієнко пише, що сексуальне насильство в сім'ї може проявлятися не тільки у вигляді злочинів, а й у сексуальній поведінці, яка не суперечить нормам КК України, проте порушує сексуальну недоторканність і статеву свободу жінки чи чоловіка, наприклад, нав'язування сексуальної близькості [18, с. 16–17].

Як комбінований (поєднаний) вид насильства розглядає сексуальне насильство О. М. Гумін, пропонуючи розрізняти: «1) сексуальне насильство без фізичної взаємодії (екстібіціонізм (демонстрація оголених геніталій); вуайєризм (підглядання за сексуальними діями або роздяганням); дитяча порнографія (використання дітей як моделей порнографічних матеріалів; словесні образи і непристойні зауваження сексуального змісту, в тому числі телефоном або через мережу «Інтернет»); 2) за фізичною взаємодією (розпусні діяння (насильницький петтинг – «мацання», будь-які маніпуляції зі статевими органами або примушування до них жертви); інцест – сексуальні діяння з родичами; зґвалтування – примусові статеві зносини із застосуванням фізичної сили або погрози її застосування)» [19, с. 14].

На думку, В. Ю. Омецинської, до дій сексуального характеру як ознаки об'єктивної сторони діяння, передбаченого ст. 153 КК України, потрібно відносити різноманітні дії (акти), спрямовані на збудження та (або) задоволення статевої пристрасті винуватої особи, які, за загальним правилом, передбачають її фізичний контакт із тілом іншої (потерпілої) особи, але не означають проникнення в це тіло [20, с. 123]. До того ж, авторка погоджується з позицією О. О. Дудорова, що у визначенні складу кримінального правопорушення «сексуальне насильство» вирішальне значення має не стільки факт застосування фізичного чи психічного насильства, як це можна припустити з назви відповідної статті КК та формулювання в ч. 1 ст. 153 «вчинення будь-яких насильницьких дій сексуального характеру», скільки відсутність добровільної згоди потерпілої особи на здійснення щодо неї дій сексуального характеру. Це виключає випадки, в яких відбувається проникнення до одного з природних отворів тіла. З огляду на те, що насильницькі дії несумісні з добровільною згодою, а саме насильство є лише одним із чинників, які можуть зумовлювати її відсутність, формулювання про «насильницький характер» цих дій потребує виключення з частини першої статті 153 КК [21, с. 52].

Діями сексуального характеру, не пов'язаними із проникненням в тіло іншої особи, за міркуваннями О. О. Дудорова, можуть бути: сім'явипорскування на зовнішні геніталії жінки навіть із наступним заплідненням (якщо це не поєднується з проникненням статевого члена

чоловіка в піхву жінки); тертя по зовнішніх геніталіях жінки, її губах і сідницях язиком, руками, статевим членом, штучним фалосом чи іншим предметом (за умови, що органи «насильника» чи предмети навколишнього світу не вводяться в піхву, рот чи анальний отвір потерпілої особи); мацання геніталій руками; фроттаж (тертя тілом чоловіка об тіло жінки задля отримання сексуального збудження і задоволення); кунілінгус – оральна стимуляція жіночих геніталій; анілінгус – оральна стимуляція входу в анальний отвір; вестибулярний коїтус – притуляння чоловічого статевого члену до входу в піхву жінки; введення статевого органу чоловіка між молочними залозами жінки; міжстегновий коїтус; орогенітальний контакт жінки з чоловіком; лесбійство – форма задоволення статевої пристрасті жінки шляхом вчинення нею різноманітних дій сексуального характеру з іншою жінкою (орогенітальні контакти, у т. ч. двосторонні і кунілінгус, вплив на ерогенні зони за допомогою різних предметів, тертя геніталіями однієї жінки об геніталії іншої жінки тощо; гомосексуальні контакти між жінками можна поділити на орогенітальні, ороанальні, мануальні і фалозамінювальні). Ідеться, таким чином, про різноманітні дії (акти) сексуального характеру, спрямовані на збудження та (або) задоволення статевої пристрасті винуватої особи, які, за загальним правилом, передбачають її фізичний контакт із тілом іншої (потерпілої) особи, але не означають проникнення в це тіло [21, с. 53].

Домашнє сексуальне насильство над дитиною, на переконання Н. С. Сушик, – це втягнення дитини без її згоди чи без такого, усвідомлене чи неусвідомлене в силу функціональної незрілості або інших причин, у сексуальні дії з дорослими, з метою отримання останніми задоволення чи вигоди [22, с. 385–386]. Таке визначення, зауважує Д. М. Тичина, не є прийнятним, оскільки незалежно від мети чи мотиву, перераховані дії утворюють склад сексуального насильства над дитиною [23, с. 97]. Не підтримує вчений і віднесення науковицею до сексуального насильства не лише статевого акту, а й широкого спектру інших сексуальних дій [23, с. 97]. З цього приводу висловимо думку, що, на наш погляд, дійсно, наведене визначення не є достатньо конкретизованим, має більше абстрактний характер і лише побічно окреслює межі розуміння поняття. Крім того, неточно визначеним є і суб'єкт вчинення такого насильства – дорослий, а, як ми знаємо, в ст. 3 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» закріплено деталізований перелік суб'єктів домашнього насильства.

Основними ознаками сексуального насильства є: 1) проникнення в тіло іншої людини, з використанням геніталій чи сторонніх предметів, без її добровільної згоди; 2) настирливі та непристойні словесні зауваження, доторкання, зокрема й поплескування, пощипування, інші протиправні посягання на статеву свободу і статеву недоторканість особи; 3) примусове оголення; 4) примусова вагітність; 5) примусова стерилізація [24]; 6) використання важелів економічного чи психологічного впливу, щоб примусити жертву до статевого акту; 7) примусові пестощі без проникнення в тіло; 8) примушування до перегляду порнографії, актів онанізму, демонстрація статевого акту (перелік не є вичерпним) [25, с. 8].

Таким чином, сексуальне насильство в розрізі домашнього насильства може мати різні види і форми, охоплюється широким колом діянь, що посягають на статеву свободу і статеву недоторканість особи, зокрема: які не пов'язані з проникненням в тіло іншої особи (ст. 153 КК України); пов'язані із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи (згвалтування) (ст. 152 КК України); примушування особи до здійснення акту сексуального характеру з іншою особою (ст. 154 КК України); розпусні дії (ст. 156 КК України). В будь-якому випадку сексуальний харасмент порушує фізичні та психологічні кордони особи.

Термін «сексуальне насильство», зазначає В. І. Дядічко, за своїм змістом є міждодовим поняттям, під ознаки якого, згідно з вітчизняним КК, можуть підпадати не лише посягання проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, але й, зокрема, деякі суспільно небезпечні діяння проти волі, честі та гідності особи, а також проти моральності. А тому, і в цьому ми

погоджуємось з науковцем, «звуження його змісту лише до сексуального насильства, не пов'язаного з інтимним проникненням в тіло іншої особи, тобто визнання діянням, передбаченим лише у ст. 153 КК, виглядає невиправданим» [26, с. 476].

Разом з тим, оскільки в даному дослідженні ми звертаємо увагу на сексуальне насильство як форму домашнього насильства, не зайвим буде окреслити характерні риси (особливості), які притаманні саме цьому виду насильницької поведінки, і саме в межах родинних стосунків:

- дії здійснюються між особами, які перебувають у шлюбі, сімейних, родинних або близьких відносинах, чи спільно проживають або проживали однією сім'єю;

- замовчування проблеми, що напряду впливає на латентність цього кримінального правопорушення. Постраждалі часто бояться осуду, не вірять у підтримку або економічно залежать від кривдника;

- тривалий або систематичний характер. На відміну від багатьох інших сексуальних кримінальних правопорушень, у сімейному середовищі такі дії можуть мати повторюваний або систематичний характер;

- сексуальне домашнє насильство безпосередньо порушує право людини самостійно вирішувати питання щодо власного статевого життя та тілесної автономії;

- психологічний тиск. Особа, яка вчиняє насильство, може маніпулювати почуттям провини, сорому або обов'язку.

- поєднання з іншими формами насильства. Сексуальне насильство нерідко супроводжується фізичним чи психологічним тиском, утворюючи комплексну систему контролю над потерпілою особою;

- ізоляція жертви. Обмеження спілкування з родичами та друзями ускладнює звернення за допомогою;

- загрози сексуального насильства над дівчинкою збільшується в сім'ях з вітчимом, особливо якщо він веде асоціальний спосіб життя, не має твердих моральних настанов [27].

Зважаючи на окреслені особливості, звернемо увагу на питання відмежування сексуального насильства від психологічного. Зазначені форми насильства мають як спільні, так і відмінні ознаки, що важливо враховувати під час правової кваліфікації діяння.

Спільними ознаками сексуального і психологічного насильства можна визначити:

- порушення прав і свобод людини (обидві форми насильства посягають на гідність, честь, свободу та недоторканність особи);

- заподіяння шкоди психічному здоров'ю (навіть у випадку сексуального насильства, наслідки часто мають психологічний характер: страх, тривожність, депресію, посттравматичний стрес);

- наявність примусу або тиску (і сексуальне, і психологічне насильство передбачають використання сили, погроз, шантажу, маніпуляцій або інших форм впливу);

- можливість систематичного характеру (обидва види можуть проявлятися не одноразово, а у вигляді тривалого або повторюваного впливу);

- негативні соціальні наслідки (вони призводять до соціальної ізоляції потерпілої особи, втрати впевненості у собі, порушення нормального способу життя);

- кримінально-правова відповідальність (обидва види насильства передбачають юридичну відповідальність відповідно до кримінального законодавства).

Відмінні ознаки сексуального і психологічного насильства зазначимо у таблиці, виокремивши такі критерії, як сутність впливу, форми прояву, об'єкти посягання, наслідки, доказування і способи впливу.

Таблиця 1.

Критерій	Сексуальне насильство	Психологічне насильство
----------	-----------------------	-------------------------

Сутність впливу	Посягання на статеву свободу та статеву недоторканність особи	Вплив на психіку, емоційний стан і самооцінку
Форма прояву	Примус до статевих дій, домагання, сексуальні дії без згоди	Образи, приниження, погрози, шантаж, контроль, ізоляція
Об'єкт посягання	Статевая свобода і тілесна недоторканність	Психічне здоров'я та емоційний стан
Наслідки	Фізична та психологічна травма, іноді тілесні ушкодження	Психологічна травма, страх, депресія, втрата самооцінки
Доказування	Часто використовуються медичні експертизи, біологічні сліди	Переважно свідчення потерпілих, психологічні експертизи, поведінкові ознаки
Спосіб впливу	Фізичний примус або використання безпорадного стану	Вербальний, емоційний або психологічний тиск

Висновки. Отже, сексуальне насильство є проявом неповаги до людської гідності та порушенням особистих прав, що супроводжується примусом до статевих актів та (або) задоволення інтимних потреб (фізичних, емоційних та психологічних бажань, спрямованих на отримання насолоди, близькості та сексуального задоволення) кривдника. Цей вид насильства не є чимось випадковим, це – усвідомлений інструмент реалізації викривлених уявлень про статеві стосунки. Сексуальне насильство – це будь-яка дія сексуального характеру, яка: а) порушує особистісну цілісність, сексуальне та тілесне сприйняття особи, її статеву свободу та недоторканність; б) завдає шкоди психічному, фізичному, емоційному та духовному самопочуттю особи; в) викликає в особи відчуття небезпеки.

Як форму домашнього насильства пропонуємо зміст поняття «сексуальне насильство» звести до розуміння суспільно небезпечної насильницької поведінки, яка зачіпає інтимну сферу стосунків членів сім'ї, виявляється у свідомому примушуванні повнолітньої особи без її згоди або дитини незалежно від її згоди іншим членом сім'ї чи близькою особою до статевих контактів, небажаних сексуальних дій, сексуальних домагань або інших дій сексуального характеру, що порушує її статеву свободу, статеву недоторканність, гідність та може спричинити фізичні або психологічні наслідки.

Отже, сексуальне насильство як форма домашнього насильства – це грубе порушення прав людини, яке не можна виправдати ні шлюбом, ні традиціями, ні особистими переконаннями. Важливо руйнувати стереотипи, підтримувати постраждалих і формувати в суспільстві культуру поваги до особистих меж і гідності кожної людини.

Насамкінець відмітимо: проблема викорінення як сексуального, так і домашнього насильства в цілому, потребує комплексного підходу: чіткого розуміння змісту та сутності явища, правового захисту, освітніх програм, психологічної підтримки та нульової толерантності до будь-яких проявів насильницьких проявів. Лише спільними зусиллями (консолідацією) усіх суб'єктів суспільних відносин можна створити безпечне середовище для кожного члена суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Всесвітня організація охорони здоров'я. Підвищення ефективності реагування систем охорони здоров'я на потреби жінок, які зазнали домашнього насильства, насильства за ознакою статі, в тому числі сексуального насильства: посібник для керівників органів і закладів охорони

- здоров'я. Копенгаген: Європейське регіональне бюро ВООЗ; 2025. Ліцензія: CC BY-NC-SA 3.0 IGO.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 7 грудня 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/ed20200101#Text>.
  3. Ребрик О. За час великої війни в Україні зросла кількість випадків сексуального та домашнього насильства, особливо проти дітей. URL: <https://hromadske.radio/news/2024/11/11/za-chas-velykoi-viyny-v-ukraini-zrosla-kilkist-vypadkiv-seksualnoho-ta-domashnoho-nasylystva-osoblyvo-proty-ditey>
  4. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11 травня 2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.
  5. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25 жовтня 2007 р.: ратиф. з заявами Законом № 4988-VI від 20.06.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text.
  6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.
  7. Перунова О. Відмінність сексуальних домагань від інших правопорушень сексуального характеру у контексті адміністративного законодавства. Адміністративне право і процес. 2024. № 3. С. 21–31. DOI <https://doi.org/10.17721/2227-796X.2024.3.02>.
  8. Injury Center: Violence Prevention. U.S. Centers for Disease Control and Prevention. URL: <http://www.cdc.gov/violenceprevention/sexualviolence/definitions.html>.
  9. Про правовий і соціальний захист осіб, постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного із збройною агресією Російської Федерації проти України, та надання їм невідкладних проміжних репарацій: Закон України від 20 листопада 2024 року № 4067-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4067-20#Text>.
  10. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
  11. Шугало А. Я. Кримінальна відповідальність за домашнє насильство в Україні. Дисертація на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2025. 229 с.
  12. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М.І. Хавронюка. К. : Ваіте, 2019. 288 с.
  13. Косенко С. С. Насильство в сім'ї, його види та мотиви. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. 2015. Вип. 28. С. 164–167.
  14. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання : навчально-методичний посібник / Уклад. : А. В. Запорожцев, А. В. Лабунь, Д. Г. Заброра, І. В. Басиста, І. В. Дроздова, В. О. Брижик, О. М. Мусієнко. Київ, 2012. 246 с.
  15. Грищенко А. Л. Проблемні питання кваліфікації сексуального насильства як форми домашнього насильства. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2022. № 1. Том 33 (72). С. 70–74. DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2022.1/13>.
  16. Виноградов А. К. Поняття та види насильства в сім'ї в Україні. Південноукраїнський правничий часопис. 2016. № 1. С. 50–53.
  17. Величко Д. М., Шевченко В. В. Домашнє насильство та способи його запобігання. Часопис Київського університету права. 2021. № 2. С. 263–266. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2021.53.
  18. Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія / Перцева Т. О., Огоренко В. В., Кожина Г. М., Зеленська К. О., Носов С. Г., Терьошина І. Ф., Гненна О. М., Мамчур О. Й.,

- Тимофєєв Р. М., Шорніков А. В.; за заг. ред. проф. Т. О. Перцевої та проф. В. В. Огоренко. Дніпро, 2021. – 188 с.
19. Гумін О. М. Кримінальна насильницька поведінка проти особи : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2009. 360 с.
  20. Омецинська В. Ю. Кримінально-правова охорона статевої свободи та статевої недоторканості дитини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2019. 265 с.
  21. Дудоров О.О. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи (основні положення кримінально-правової характеристики) : практ. порадник. Северодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2018. 92 с.
  23. Сушик Н. Сутність, види, фактори виникнення насильства над дітьми в сім'ї. Дитинство без насилля: суспільство, школа і сім'я на захисті прав дітей: збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 29–30 квіт. 2014 р.). / ТНПУ; за заг. ред. О. Кікінежді. Тернопіль: Стереарт, 2014. 802 с. С. 385–388. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153579867.pdf>.
  24. Тичина Д. М. Запобігання домашньому насильству в Україні: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2023. 612 с.
  24. Декларація громадянського суспільства про сексуальне насильство від 2019 р.. URL: <https://4genderjustice.org/wp-content/uploads/2019/11/EnglishCivil-Society-Declaration-on-Sexual-Violence.pdf>.
  25. Організаційно-правові засади протидії домашньому насильству: метод. рек. / І. А. Ботнаренко, О. В. Максименко, Д. М. Тичина. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2022. 40 с.
  26. Дядічко В. І. Дискусійні аспекти регламентації поняття «сексуальне насильство» за кримінальним законодавством України. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 4. С. 475–477. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/115>.
  27. Козирев М. П. Насильство у сім'ї як соціально-психологічна проблема. Соціально-правові студії. 2020. Випуск 3 (9). С. 202–207. DOI 10.32518/2617-4162-2020-3-202-207.
-

Дата першого надходження рукопису до видання: 09.03.2026

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 25.03.2026

Дата публікації: 17.04.2026